

Україна в публікаціях аналітичних центрів Субсахарської Африки: російсько-українська війна та вплив пропаганди рф

Автори:

Максим Яковлєв, директор Школи політичної аналітики і завідувач кафедри міжнародних відносин НаУКМА, к.політ.н., доцент

Олег Сабура, старший аналітик Школи політичної аналітики НаУКМА

Вероніка Усачова, аналітикиня Школи політичної аналітики НаУКМА

Фото на обкладинці:

Ліворуч: Протестувальники з антивоєнними плакатами марширують на пляжі Золота Миля в Дурбані 6 березня 2022 року на знак підтримки українського народу, протестуючи проти вторгнення росії в Україну та закликаючи уряд Південної Африки засудити дії президента росії Володимира Путіна. (Фото Раджеша Джантілала / AFP)

Праворуч: м. Бородянка, Київська область, Україна. Пам'ятник Тарасу Шевченку, розстріляний російськими окупантами (Freepik.com)

Матеріал був підготовлений Школою політичної аналітики НаУКМА в рамках Програми сприяння громадській активності "Долучайся!", що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст цього матеріалу є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди USAID або уряду США.

ЗМІСТ

<i>Характеристика Африканського континенту</i>	4
<i>Відносини України з країнами Африки</i>	8
<i>Методологія огляду</i>	9
<i>Про Україну до 2014 р.: безпринципний торговець зброєю та стрижень європейської безпеки з проблемним суднобудуванням</i>	10
<i>Євромайдан та російська агресія як каталізатор інтересу до України: сліди росагітпрому</i>	12
<i>Російське повномасштабне вторгнення: більше про наслідки, менше про причини</i>	14
<i>Висновки</i>	21

Характеристика Африканського континенту

Перед тим, як перейти до розгляду матеріалів і згадок про Україну в аналітичних матеріалах африканських аналітичних центрів (увага нашого матеріалу зосереджуватиметься на регіоні Підсахарської або, інша назва, Субсахарської Африки), варто подивитися на цей континент в цілому з тим, щоб мати уявлення про різноманітність країн, культур, а також про відмінності у соціально-економічних умовах численних африканських народів.

Африка залишається континентом з найнижчими показниками дотримання прав людини та доступу до основних медичних послуг, води та їжі. У 2022 році Африка стане домом для 1,4 мільярда людей, що становить приблизно 17% світової популяції і тренди показують, що населення континенту продовжуватиме значно зростати.

Географічна карта Африки на південь від Сахари

- Сахара
- Сахель
- Субсахарська Африка

Водночас економічні показники африканських країн – не найкращі. Більшість країн знаходяться в кінці світового економічного рейтингу. У 2021 році рейтинг країн з найвищим валовим внутрішнім продуктом на континенті очолили Нігерія, Південна Африка та Єгипет. Для кращого розуміння, за обсягом ВВП у 2021 році ці країни знаходяться на одному рівні з Ізраїлем, Норвегією та Данією. При цьому найнижчі місця за показником ВВП серед африканських країн мають Гамбія (180), Кабо-Верде (182), Коморські острови (189).

Проте якщо розглядати темпи зростання економічних показників, то впродовж останніх років африканські країни демонструють відносно швидкий поступ. У 2018 році рівень розвитку сягнув 3,5% проти 2,1% у 2016 році, хоча й ці показники суттєво відрізняються залежно від регіону. У 2020 році сім африканських країн увійшли до 10 економік у світі з найшвидшими темпами розвитку і це попри пандемію.

Згідно з індексом демократії, африканські країни мають значні проблеми з утвердженням демократії. Переважна більшість країн мають авторитарні або

гібридні режими. Середній бал для країн Африки на південь від Сахари становить 4,12, а для Північної Африки – 3,41 з 10. З кожним роком спостерігається тенденція до погіршення середніх показників африканської демократії.

Індекс ефективності державного управління Мо Ібрагіма (The Ibrahim Index of African Governance) визначається шляхом оцінки чотирьох ключових факторів: безпека та верховенство права, участь, права та інклюзія, базові економічні можливості, людський розвиток¹. За цим показником країни Африки розташовуються інакше, ніж за показником ВВП: список очолюють Маврикій, Кабо-Верде та Сейшельські острови, а завершують Сомалі, Південний Судан та Еритрея. Згідно з дослідженням, за останні десять років урядування в Африці покращилося. У 2020 році понад 60% населення Африки в 36 країнах вже жили з покращеним урядуванням.

В АФРИЦІ
РОЗТАШОВАНО

55

ДЕРЖАВ

Африка є другим за розміром та кількістю населення континентом у світі. Тут розташовано 55 держав, кожна з яких є членом Африканського Союзу (АС). Ця організація зі столицею в Аддис-Абебі була утворена у 2002 р. як спадкоємиця Організації Африканської Єдності (ОАЄ). Остання діяла з 1963 р., переважно фокусуючись

на боротьбі з колоніалізмом та апартеїдом. У свою чергу АС зосереджений на посиленні співпраці та інтеграції африканських держав для стимулювання зростання та економічного розвитку Африки².

Континент є неоднорідним з точки зору природних умов, етнічної структури, щільності населення, економічного розвитку, демократизації та багатьох інших параметрів. Одним з найпопулярніших поділів Африки на регіони є геосхема Статистичного відділу Департаменту з економічних і соціальних питань ООН³. Він виділяє Північну та Підсахарську Африку. До Північної Африки входять 7 країн, які розташовані на Північ від пустелі Сахара: Алжир, Єгипет, Лівія, Марокко, Судан, Туніс та невизнана Західна Сахара. Населення цього регіону складають переважно араби та бербери, а іслам є найпоширенішою релігією.

У регіоні південніше Сахари, Підсахарській (Субсахарській) Африці, мешканці переважно негроїдної раси, через що регіон ще називають «Чорною Африкою». Тут ООН виокремлює 4 субрегіони: Східну, Центральну, Південну і Західну Африку. Останній є найбільшим за популярцією. Він включає такі країни як Бенін, Буркіна-Фасо, Кабо-Верде, Кот-д'Івуар, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Ліберія, Малі, Мавританія, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, і Того. Географічно до Північної Африки геосхема ООН відносить і Острів Святої Єлени, який за кілька тисяч кілометрів від континенту й політично відірваний від нього, оскільки входить до складу Сполученого Королівства. Серед цих країн варто виокремити Нігерію з населенням близько 200 млн, коли в субрегіоні загалом мешкає понад 350 млн людей. До 2050 року країна може стати третьою

¹ <https://mo.ibrahim.foundation/iiaq>

² <https://au.int/en/overview>

³ <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/>

за кількістю населення після Китаю та Індії⁴.

До Східної Африки входять 22 країни: Бурунді, Коморські Острови, Джибуті, Еритрея, Ефіопія, Кенія, Мадагаскар, Малаві, Маврикій, Мозамбік, Руанда, Сейшели, Сомалі, Південний Судан, Уганда, Танзанія, Замбія, Зімбабве, а також французькі Реюньйон та Майотта, і віддалена від материка Британська Територія в Індійському Океані. Останні три через політичну відокремленість у інших районуваннях зазвичай не включають до складу Східної Африки.

Центральна Африка складається з Анголи, Камеруну, Центральноафриканської Республіки, Чаду, Конго, Демократичної Республіки Конго, Екваторіальної Гвінеї, Габону, Сан-Томе і Принсіпі. До Південної Африки включають Ботсвану, Есватіні, Лесото, Намібію та Південно-Африканську Республіку (ПАР).

Поділ Африки на вказані 5 регіонів є найбільш вживаним, але може різнитися віднесенням певних країн до одного з них. Наприклад, Африканський Союз відносить Бурунді до Центральної Африки, Анголу, Малаві, Мозамбік, Замбію та Зімбабве – до Південної, Судан – до Східної, Мавританію – до Північної⁵. Цей поділ був затверджений Організацією Африканської Єдності, попередницею АС, у 1986 р. і на відміну від суто географічного районування ООН, більше спирається на соціально-політичні критерії, у зв'язку з чим в АС ще виділяють умовний шостий регіон – африканську діаспору. Різні підходи до регіонального поділу Африки також були однією з причин, чому ми вирішили зосередити увагу на регіоні Підсахарської Африки, оскільки, по-перше, охопити всю Африку та всі аналітичні центри з їхніми матеріалами про Україну було би дуже важко і таким матеріал був би занадто об'ємним для однієї публікації. По-друге, регіон Магрибу, про який йтиметься далі, з огляду на специфіку матеріалів та частки спільного медійного арабомовного простору з іншими, не-африканськими країнами, заслуговує на окремий розділ в контексті розгляду подій в Україні в арабомовних країнах.

Як уже зазначалося, Африка має різні історико-географічні регіони, які також служать основою для районувань, регіональних політичних та економічних об'єднань. Наприклад, до регіону Магриб традиційно включають Західну Сахару,

П'ять регіонів відповідно до поділу, затвердженого Африканським Союзом

⁴ <http://www.west-africa-brief.org/content/en/six-regions-african-union>

⁵ https://au.int/en/member_states/countryprofiles2

Марокко, Алжир, Туніс, Мавританію та Лівію. Ці країни (окрім невизнаної Західної Сахари) об'єдналися у Союз Арабського Магрибу. Іншим прикладом є Сахель, історико-географічний регіон, який простягається південніше Сахари вздовж усього континенту від Атлантичного океану до Червоного Моря. В регіоні діє міждержавне об'єднання «Сахельська група п'яти», до якої входять Буркіна-Фасо, Мавританія, Малі, Нігер і Чад. Окрім цих країн до Сахелю належать території Сенегалу, Нігерії, Камеруну, Еритреї та Судану. Назва останньої країни також походить від однойменного регіону, який простягається південніше Сахелю через Західну, Центральну та Східну Африку.

Відносини України з країнами Африки

На сьогоднішній день відносини України з країнами Африки є далекими від межі свого потенціалу. Зараз на континенті лише 11 українських посольств. Найбільше – у Північній Африці, в таких країнах: Алжир, Єгипет, Марокко і Туніс, з якого також тимчасово працює амбасада у Лівії. Ці країни є головними економічними партнерами України у регіоні, на них припадає три чверті українського експорту⁶.

В АФРИЦІ
РОЗТАШОВАНО

11

УКРАЇНСЬКИХ
ПОСОЛЬСТВ

У Східній Африці працюють дипломатичні представництва України в Ефіопії, Кенії та Судані. Є посольства України в Нігерії та Сенегалі, що в Західній Африці. На півдні континенту працюють амбасади в Анголі та ПАР. У центральному регіоні посольства України поки що не розташовані, але працюють з інших країн: зв'язки з Чадом – через посольство в Лівії, а відносини з Бурунді – у зоні відповідальності посольства у Кенії. Ще з декількома країнами континенту Україна так само підтримує дипломатичні зв'язки через наявні посольства в уже згаданих 11 державах: Ефіопія (Сейшели), Нігерія (Бенін, Сьєрра-Леоне), ПАР (Ботсвана, Мозамбік), Сенегал (Гвінея, Гвінея-Бісау, Код-д'Івуар), Кенія (Малаві, Руанда, Союз Коморських островів, Танзанія, Уганда), Марокко (Мавританія). Таке розпорошення обмеженого ресурсу нечисленних посольств не сприяє ефективному розвитку відносин з країнами континенту.

В останні роки дипломатичні відносини України з державами Африки поживаються, зокрема планується відкриття посольства у Гані, яка є одним з головних торговельних партнерів Києва у Підсахарській Африці разом з Ефіопією, Сенегалом, Нігерією і Кенією⁷. У 2016 році Україна отримала статус спостерігача у Африканському Союзі. На фоні повномасштабного російського вторгнення в Україну відносини з Африкою актуалізувалися з новою силою. Зокрема гостро постало питання експорту українського продовольства, яке довгий час блокувала росія. Наслідком стали зростання цін на їжу та загроза голоду у Підсахарській Африці, яка є найбільш бідним регіоном планети. В умовах вкрай тяжкої воєнної ситуації уряд України надав суттєву гуманітарну допомогу у вигляді зерна пшениці на 420 млн грн. Ефіопії та Сомалі⁸, які опинилися перед можливим голодом через російську війну. На тлі наростаючої міжнародної ізоляції росія намагається наростити свій вплив у регіоні, щоб заручитися дипломатичною підтримкою і врятувати свій імідж країни, якої всі цураються. Варто згадати, що в Генеральній асамблеї ООН країни континенту мають більше чверті голосів. Тому в контексті російсько-української війни відносини офіційного Києва з Африкою потребують нової хвилі та більших зусиль.

⁶ <https://mfa.gov.ua/en/5-td>

⁷ <https://mfa.gov.ua/en/5-td>

⁸ <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-nadannia-humanitarnoi-dopomohy-federatyvnii-demokratychnii-respublitsi-efiopiia-ta-federatyvnii-respublitsi-somali-i160922-1040>

Методологія огляду

У пошуку аналітичних матеріалів і згадок про Україну ми використовували звіт Програми аналітичних центрів і громадянського суспільства (TTCSP) Інституту Лаудера при Університеті Пенсільванії, який проводить дослідження ролі аналітичних центрів та громадських організацій у впливі на діяльність урядів в усьому світі⁹. Звіт містить розділ по Субсахарській Африці, з якого ми брали кожен аналітичний центр і шукали на його сторінці згадки про Україну. Якщо такі були, ми з ними ознайомилися і вводили інформацію в класифікаційну таблицю. Ми також звертали увагу на те, якими матеріалами у своїх згадках про події в Україні користувалися аналітичні центри Підсахарської Африки, яких європейських чи американських експертів вони при цьому цитували, в якому ключі згадували росію тощо.

⁹ https://repository.upenn.edu/think_tanks/18/

Про Україну до 2014 р.: безпринципний торговець зброєю та стрижень європейської безпеки з проблемним суднобудуванням

До подій Євромайдану Україна у провідних аналітичних центрах Підсахарської Африки не була популярною темою. Південноафриканський інститут міжнародних відносин у 2000 році з'ясував чому Україна агресивно продає зброю в Африку, зокрема в Анголу, яку з 1975 по 2002 роки охоплювала громадянська війна з періодичними загостреннями¹⁰. Попри те, що офіційний Київ підтримував поставками зброї уряд Анголи, у статті йдеться про появу зброї українського походження й у антиурядових повстанців з партії УНІТА. Автори зосереджуються на економічних проблемах України, з якими також пов'язана неспроможність утримувати величезну армію – спадок ССРСР. Ринок зброї в той час був одним з небагатьох, де Україна мала сильні позиції. Виходом з цієї ситуації були довготривалі і складні реформи економіки та війська. У висновку йдеться про те, що шлях цих реформ може вести до членства у НАТО та ЄС, проте в короткостроковій перспективі від Києва очікували подальшого продажу зброї у такі країни як Ангола.

У іншій статті 2003 року цей же інститут оцінює суднобудівну галузь України через призму економічних, політичних та військових реформ¹¹. Автори наголошують на тому, що на папері суднобудівництво України є потужним, займаючи третю сходинку в Європі після Німеччини та Польщі, але фактично є дуже проблемним. Покупка Південною Африкою суден тягне за собою участь у різних махінаціях, таких як покупка запчастин за готівку, оскільки підприємства часто юридично ліквідуються через заборгованість. В цілому говориться, що негаразди суднобудівництва є відображенням проблем реформування пострадянської країни. Знову згадується імідж офіційного Києва як головного постачальника зброї до Африки при невеликому дипломатичному представництві на континенті (лише у 3 країнах були посольства України при 6 державах з посольствами у Києві). Україну називають стрижневою країною для безпеки в Європі з другою після росії армією на континенті, яка втім потребує реформування, глибокої модернізації та скорочення майже вдвічі до 2015 року. Автори розглядають різні галузі української економіки, відмічають великий потенціал, однак ставлять під сумнів доцільність подальшої роботи посольства ПАР в Україні.

¹⁰ <https://www.africaportal.org/publications/angola-and-ukraine-unlikely-bedfellows/>

¹¹ <https://www.africaportal.org/publications/nyet-and-the-nomenclatura-south-africa-and-shipbuilding-in-ukraineappraising-economic-political-and-military-reforms/>

Серед інших матеріалів про Україну у провідних аналітичних центрах Підсахарської Африки вирізняється невелика стаття «Європейський геноцид» 2012 року на тему Голодомору від Free Market Foundation¹². Автори зробили по суті короткий огляд статті 2008 року з Wall Street Journal із деякими посиланнями на книгу Роберта Конквеста «Жнива Скорботи». Матеріал покликаний привернути увагу до Голодомору й наголошує на тому, що в світі досі мало знають про цей геноцид, попри його величезні масштаби.

¹² https://www.freemarketfoundation.com/article-view/a-european-genocide_6049

Євромайдан та російська агресія як каталізатор інтересу до України: сліди росагітпрому

З початком Революції Гідності та подальшою спробою анексії Криму та війни на Сході нашої держави африканські аналітичні центри активізували свою діяльність з висвітлення впливу подій в Україні на міжнародній арені, зокрема в Африці, хоча не всі з них ґрунтовно підійшли до висвітлення українських реалій. Далі розглянемо три аналітичні центри, які приділили найбільшу увагу темі початку збройної агресії росії та подальшій долі України.

Протягом 2014-2015 років події в Україні викликали великий інтерес африканської громадськості порівняно з попередніми роками. Аналіз досліджень показує, що вони здебільшого сприймалися як прояв бажання українського народу вийти з-під контролю росії та наблизитися до ЄС.

Проте навіть ці факти майже не вплинули на увагу африканських дослідників до теми України. Більшість аналітичних центрів і експертів з різних куточків Африки в період з 2014 року по 24.02.2022 здебільшого не приділяли жодних індивідуальних матеріалів Україні. У більшості випадків Україна згадується лише зрідка в контексті збройного конфлікту з росією та питань енергоресурсів.

Однією з небагатьох тем, яка найчастіше згадується в африканських статтях про Україну, є війна нашої країни з росією. Цей конфлікт триває вже кілька років і не має ознак сповільнення. Африканські аналітики вважали ситуацію дуже небезпечною і були стурбовані можливістю її переростання в повномасштабну регіональну війну. Деякі навіть зазначали, що це призвело до нової холодної війни між росією та Заходом.

Інститут глобального діалогу (Institute for Global Dialogue) з ПАР у своїх статтях розглядає агресію росії проти України як продовження холодної війни між США та росією, яка фактично не завершилася. Центральна тема навіть не Україна, а наслідки конфлікту для БРІКС і подальше майбутнє міжнародного порядку. На думку автора, ситуація з Кримом створила значні проблеми для розвитку БРІКС. Однак вирішення українсько-кримської проблеми – лише верхівка айсберга.

Згідно зі статтею Елізабет Сідіропулос, директорки Південноафриканського інституту міжнародних відносин (South African Institute of International Affairs) «Реакція Південної Африки на конфлікт має бути хитрою» (англ. *astute*, що може також означати "проникливий", "тямущий"), Україна потрапила в «ідеальний шторм» геополітичного суперництва між напористою росією та амбівалентною Європою. Сідіропулос продовжує, що, хоча Африка не має прямих безпекових інтересів в Україні, конфлікт там може мати серйозні наслідки для стабільності в Європі в цілому, і тому африканським державам варто уважно стежити за розвитком подій.

Слід зазначити, що риторику окремих аналітичних центрів не можна вважати виключно проукраїнською. У своїх матеріалах аналітичні центри використовують новини російських пропагандистських державних каналів – “Russia Today” і “Голосу росії” як це робить, приміром, Інститут глобального діалогу з Південної Африки¹³.

Загальною тенденцією, яку можна простежити в багатьох матеріалах африканських аналітичних центрів, є використання маркерів російської пропаганди, таких як «етнічно-російські сепаратисти на сході України» чи «українсько-кримська криза»¹⁴. Подібні терміни підтверджують російський наратив про те, що в Україні був внутрішній конфлікт, а не війна між Україною та російською федерацією. Таким чином, хоча африканські аналітичні центри не є одностайно проукраїнськими, вони схильні розглядати Україну як жертву російської агресії, а також стурбовані можливістю подальшого насильства та нестабільності в регіоні.

¹³ <https://www.igd.org.za/25-south-south-cooperation/south-south-cooperation-in-the-news/8729-may-21-22-russia-china-and-brics-strengthen-links-and-more>

¹⁴ <https://www.igd.org.za/infocus/7958-brics-a-the-un-in-the-us-russia-equation-over-ukraine-a-crimea>

Російське повномасштабне вторгнення: більше про наслідки, менше про причини

Якщо говорити про реакцію аналітичної спільноти Підсахарської Африки на повномасштабне вторгнення в Україну та події, які за ним слідували, то можна виділити кілька ключових трендів: 1) аналітичні центри проводили відкриті заходи з обговорення найактуальніших подій, серед яких – початок самого вторгнення; 2) активно обговорювалися наслідки війни для країн Африки, особливо щодо зростання вартості продовольства; 3) геополітичні питання, що стосуються наслідків вторгнення росії в Україну, розглядалися в контексті ключових світових гравців, у тому числі Китаю та США, різних міжнародних організацій. Розгляньмо приклади, як ці тренди проявлялися.

Низка африканських аналітичних центрів провели відкриті лекції та обговорення щодо подій в Україні, однак не завжди з доступної інформації зрозуміло змістовне наповнення цих дискусій, експертність тих, хто був до них запрошений тощо. Приміром, Нігерійський інститут міжнародних справ, який 2021-го р. святкував своє шістдесятиріччя, 9-го березня 2022 р. провів публічний семінар у змішаному форматі під назвою “Російсько-українська

війна та імперативи нового світового порядку”, про який мало що можна дізнатися з доступної на сайті інформації окрім того, що на нього було запрошено щонайменше десять спікерів (по суті, єдина інформація, яку можна отримати з зображення анонсу заходу) і що захід був “well attended”, тобто що в нього було достатньо відвідувачів¹⁵.

Із спільної заяви двох південноафриканських аналітичних центрів – Інституту досліджень розвитку імені Мандели (MIND) та Африканського інституту лідерства (AFLI), яку вони зробили 3-го березня 2022 р., видно, що африканські країни переймаються долею своїх співвітчизників, які на той момент перебували в Україні. Сама заява має назву “Про депріоритизацію громадян Африки в Україні” і в ній автори засуджують нібито дискримінаційні практики під час евакуації громадян африканських країн, особливо студентів, з охопленої війною України¹⁶. Заяви складається з 5 речень і не містить ніякої конкретної інформації або при-

¹⁵ <https://niia.gov.ng/seminar-on-russia-ukraine-war-the-imperatives-of-a-new-global-order/>

¹⁶ <https://minds-africa.org/minds-and-afl-i-statement-on-the-deprioritisation-of-african-nationals-in-ukraine/>

кладів дискримінації африканських студентів, однак в ній автори посиляються на конвенцію ООН, що гарантує вільне пересування усім, незалежно від кольору шкіри, а також заклики до інших країн Африки засудити та попередити дискримінацію щодо тих, хто тікають з України. Безумовно, сам факт, що африканські країни турбуються про безпеку своїх громадян викликає повагу, і так само можна розуміти їхнє занепокоєння щодо долі своїх співвітчизників. Разом з тим, такі заяви також містять прямі закиди на адресу України, в якій, мовляв, відбувається дискримінація африканців. Ці заяви не підкріплюються фактами, однак мають негативний вплив на імідж нашої країни.

Слід також звернути увагу на те, в якій тональності і з якими акцентами Україна подається в матеріалах африканських аналітичних центрів. Якщо дивитися проведені африканськими аналітичними центрами заходи та читати опубліковані матеріали, в багатьох з них війна росії проти України згадується у контексті бід, що навалилися на весь світ у цілому та на Африку зокрема, і які завдали удару по добробуту багатьох країн – спершу пандемія COVID-19, а потім повномасштабне вторгнення росії в Україну. Приміром, сенегальський аналітичний центр, назву якого з французької можна перекласти як “Перспективна сільськогосподарська та сільська ініціатива” (Initiative Prospective Agricole et Rurale, IPAR) (Сенегал)¹⁷ 26-го квітня 2022 р. провів вебінар на тему “Постковід 19 і війна в Україні: якими є умови для продовольчого суверенітету?”¹⁷ (фр. la souveraineté alimentaire). Звісно, сільське господарство і продовольство є ключовими темами цього аналітичного центру, однак поєднання тематик ковіду та війни росії проти України як “основних бід” трапляється, зокрема, і в

The image is a poster for a webinar titled "Webinaire Post covid 19 et Guerre en Ukraine : quelles conditions à la souveraineté alimentaire ?". The event is scheduled for Mardi 26 avril 2022, from 10h to 12h30 TU. The poster features logos for IPAR, RASA, and SENRTT. It lists four speakers: M. Abdou Karim FOFANA (Ministre en charge du suivi du PSE), Dr Ibrahim HATHIE (chercheur émérite IPAR), M. Nadjirou SALL (Président du CNCR), and Mme Mame Khary DIENE (Spécialiste des chaînes de valeurs agricoles et de l'entrepreneuriat des jeunes). The poster also includes contact information for participation: Zoom (https://urlz.fr/h7NL) and Facebook Live (www.facebook.com/IPARNEWS and www.facebook.com/rasafrica).

¹⁷ <https://www.ipar.sn/Webinaire-Post-covid-19-et-Guerre-en-Ukraine-queelles-conditions-a-la.html?lang=fr>

публікаціях інших центрів, особливо в питаннях, що стосуються проблем продовольства та економічних труднощів країн Африки.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну також активізувало діяльність різних міжнародних організацій, як і дискусії про їхні цілі й цінності. Міжнародні організації зокрема зайнялися оцінкою впливу війни на добробут мешканців африканських країн. Приміром, вже згаданий Африканський Союз має свою спеціалізовану агенцію з розвитку – African Capacity Building Foundation (ACBF), Африканський фонд розвитку потенціалу, який з початку своєї діяльності 1991-го р. реалізував різні програми у 48 африканських країнах на суму в понад 800 мільйонів доларів США¹⁸. У своєму інформаційному повідомленні від 28 вересня 2022 р. під назвою “ACBF готовий підтримати рух Африки до продовольчого самозабезпечення” (вказане місце публікації – Хараре, Зімбабве, де й знаходиться штабквартира організації) пише про те, що

“Це конфлікт за тисячі миль від багатьох в Африці, але вплив російсько-української війни відчувається в домівках багатьох по всьому континенту”¹⁹,

і війна згадується у контексті того, що й попередні роки через пандемію COVID-19 також були важкими для африканських країн. У матеріалі представлені конкретні факти здорожчання продуктів харчування:

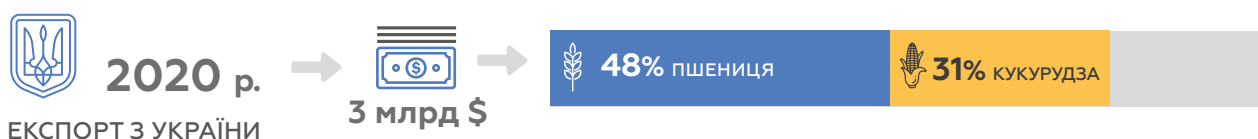

“у Нігерії після початку конфлікту мішок борошна, який коштував 37 доларів США у 2020 році, подорожчав до 60 доларів США. Ще гірше здорожчання сталося в Судані, де ціни на пшеницю зросли на 180% порівняно до 2021-го року”.

У матеріалі також подана статистика експорту з росії та України:

“у 2020 році пшениця становила 90% російського експорту в Африку на 4 мільярди доларів США. Для України з її загального експорту до Африки на 3 мільярди доларів США пшениця становила 48%, а кукурудза – 31%”²⁰.

¹⁸ <https://www.acbf-pact.org/who-we-are>

¹⁹ <https://www.acbf-pact.org/fr/node/5038>

²⁰ <https://www.acbf-pact.org/fr/node/5038>

Звісно, ресурси і потенціал росії в рази більші, ніж України, однак якщо проаналізувати наведену тут статистику - 4 та 3 мільярди, то, виявляється, то загальний експорт продовольства України до Африки не менше за російський "в рази", а становить лише $\frac{3}{4}$ від того, що експортує росія. У цитованому матеріалі нічого не згадується про причини війни чи засудження агресії (втім, і сама тема не стосується причин конфлікту, а лише його наслідків для країн Африки), однак на самому початку окремим реченням вказується на те, що причинами зменшення поставок продовольства до країн Африки і підвищення цін в них є "війна в Україні та санкції за неї проти росії". Відповідно, "винними" у скрутній ситуації виявляються два фактори – і війна, і санкції. В іншому матеріалі АСВФ²¹ йдеться про те, що

"війна між росією та Україною призвела до подальших збоїв в економіці африканських країн, ще більше підкресливши необхідність для континенту побудувати сильну та стійку економіку",

а основним шляхом до побудови сталої економіки на континенті автори вважають необхідність в тіснішій економічній співпраці та подальшій економічній інтеграції²².

У травні 2016 р. дослідники південноафриканського аналітичного центру Accord, розташованого у м. Дурбан (друге за населенням місто ПАР), опублікували аналітичний матеріал, в якому порівнювали підходи до "conflict management" з боку двох структур – Африканського Союзу та Європейського Союзу. У першому випадку йшлося про "кризу в Бурунді" 2015-2016 рр, в другому – про "українську кризу", як її назвали автори матеріалу²³. Одразу після вступного абзацу, в якому АС та ЄС згадуються разом з ООН, автори переходять до регіональних організацій – ОБСЄ та МКРВО (англ. ICGLR) – Міжнародної конференції регіону Великих озер, до якої входять 12 країн регіону та ще 7 "кооптованих країн" (до ОБСЄ входять 57 країн, як пишуть аналітики, "від Ванкувера до Владивостока"). Не будемо вдаватися в переказ усього матеріалу, бо це потребувало також і занурення у контекст подій у Бурунді, відповідь МКРВО, однак процитуємо, що автори пишуть про діяльність ОБСЄ:

"За іронією долі, криза в Україні, яка поставила під сумнів сенс існування ОБСЄ та її фундаментальні цінності та норми, фактично відродила політичну актуальність ОБСЄ, оскільки ця заснована на консенсусі регіональна організація виявилася єдиним простором для переговорів, прийнятним для всіх сторін, учасників конфлікту"²⁴.

Як зауважують міжнародні експерти й науковці, розв'язана росією війна проти України наче "вдихнула нове життя" у НАТО і посилило трансатлантичну

²¹ <https://www.acbf-pact.org/fr/node/5012>

²² <https://www.acbf-pact.org/fr/node/5012>

²³ <https://www.accord.org.za/conflict-trends/regional-conflict-management-responses-burundi-ukraine/>

²⁴ <https://www.accord.org.za/conflict-trends/regional-conflict-management-responses-burundi-ukraine/>

співпрацю між ЄС та США, і як бачимо з цитованого вище матеріалу африканського аналітичного центру, попри українську критичну позицію щодо діяльності ОБСЄ, діяльність цієї організації “в кризових умовах” оцінена позитивно в тому ключі, що альтернативного до неї майданчика як простору для переговорів, на думку авторів, просто не існує.

На жаль, деякі африканські аналітичні центри не лише користуються російськими пропагандистськими каналами, але й (ре)трансляють вигідні росії нарративи. Приміром, на своїй сторінці вже згаданий аналітичний центр з ПАР Free Market Foundation (розташований в Йоганнесбурзі) цитує доповідь колишнього президента Чехії Вацлава Клауса на Marmara Forum та коментарі до нього Клаудіо Грасса з 25-го Євразійського економічного саміту, що пройшов у Стамбулі 9 червня 2022 р. У цьому матеріалі Вацлав Клаус покладає провину на Україну за “ескалацію напруги”, зокрема тому, що

“криза була домашньою (англ. home-made) і була спричинена неспроможністю України успішно реалізувати необхідні посткомуністичні політичні, економічні та соціальні перетворення”, а далі “внутрішні проблеми України були використані для початку нової хвилі протистояння між Заходом і росією”²⁵.

І хоча в матеріалі визнається, що агресором зараз виступає росія, пропозицією для виходу з ситуації пропонується підготовка складних переговорів між росією та Україною, бо

“Таке рішення не може ґрунтуватися на затягуванні війни до нескінченності або до повного знищення росії чи України”.

У публікації кілька разів наголошується на тому, що повне знищення саме росії, як і України, може мати дуже негативні наслідки, бо, мовляв, жодна зі сторін з цим не примириться.

Можна припустити, що тема протистояння росії “домінуванню США”, яку активно просуває російська пропаганда, могла би знайти плідний ґрунт і в Африці. Хоча аналіз публікацій більшості провідних африканських аналітичних центрів не вказує на те, що ця пропагандистська теза успішно поширилася, ідея протистояння різних країн все ж трапляється не лише у вже наведеному прикладі, в якому підвенноафриканський аналітичний центр цитує колишнього європейського політика²⁶ та думки іншого європейського аналітика з приводу того, як Захід тисне на росію і таке інше. Інститут соціальних досліджень Макерере, що працює при Університеті Макерере в Уганді (у 2022 р. університет святкує сторіччя і є найбільшим і найстарішим угандійським університетом) 19-го квітня 2022 р. публікує матеріал під промовистою назвою “Китайські боргові пастки у новій Холодній війні”²⁷. В ньому йдеться про те, що насправді ніякої “боргової пастки” з боку Китаю не існує,

²⁵ <https://www.freemarketfoundation.com/article-view/unheeded-warnings>

²⁶ <https://misr.mak.ac.ug/news/china-debt-traps-in-the-new-cold-war>

²⁷ <https://misr.mak.ac.ug/news/china-debt-traps-in-the-new-cold-war>

що це - міф і, мовляв Китай забирає інфраструктурні об'єкти, що збудовані за китайські кошти, в країнах, які не змогли погасити борг за них перед Китаєм. В матеріалі один раз згадується й Україна, ось в такому контексті:

“Після більш ніж півстоліття здебільшого невиконаних обіцянок (англ. betrayed promises) західних донорів, фінансування розвитку Китаєм значно покращило регіональне співробітництво “Південь-Південь”. Тим часом потреби у фінансуванні сталого розвитку, які ускладнюються глобальним потеплінням, пандемією та війною в Україні, суттєво зросли”.

Ця цитата взята з останнього розділу, що має промовистий підзаголовок “неприєднання для наших часів”, що відсилає і як до руху неприєднання, так і до викладеного в матеріалі точки зору про те, що “дипломатія боргових пас-ток” – це наклеп на Китай, що може бути використаний його супротивниками у контексті нової холодної війни, учасником якої, якщо слідувати за логікою матеріалу, є і Китай. Наведене згадування України свідчить про те, що автори усвідомлюють, які величезні кошти будуть потрібні на допомогу у відбудові нашої держави після війни і, приміром, коштів для країн Африки буде менше.

Ефіопська економічна асоціація (ЕЕА), що також входить до провідних аналітичних центрів Африки, 2–3 вересня 2022 р. за підтримки USAID провела форум, присвячених низці питань, серед яких була й економіка та міжнародна політика. У повідомленні про форум є цікаве речення: “доповідачі представили рецензовану роботу про вплив російсько-української війни на економіку Ефіопії та вплив внутрішнього конфлікту на економіку Ефіопії²⁸”, що вказує на те, які основні два фактори впливу на економіку Ефіопії були виділені авторами дослідження. На початку травня 2022 р. на пресконференції ЕЕА питання про “вплив російсько-української війни” було другим на порядку денному після питання про потребу створення органу зі стабілізації поставок і цін²⁹.

У містіMakerere в Уганді працює ще один з провідних африканських аналітичний центрів – EPRC, Центр дослідження економічної політики, шість матеріалів якого містять згадки про Україну, особливо в контексті впливу на економіку Уганди, про що свідчить назва одного з матеріалів: “Як російсько-українська війна впливає на сільськогосподарський і транспортний сектори Уганди”³⁰, в іншому матеріалі йдеться про те, як “вторгнення росії в Україну” впливає на подорожчання споживчих товарів для пересічних угандійців³¹. Примітно, що у двох матеріалах згадується про подорожчання олії – як соняшникової, основними постачальниками якої є росія та Україна, так і пальмової³², основними постачальниками якої є Індонезія (яка наприкінці квітня взагалі на місяць зупиняла експорт пальмової олії³³) та Малайзія. В цілому, питання забезпечення

²⁸ <https://eea-et.org/the-eea-has-organized-high-level-policy-dialogue-forum-on-ethiopian-economy/>

²⁹ <https://eea-et.org/media-press-conference-news/>

³⁰ <https://eprcug.org/press-releases/uganda-held-hostage-by-changes-in-international-commodity-prices/>

³¹ <https://eprcug.org/eprc-in-the-news/poorer-ugandans-suffer-the-wrath-of-rising-commodity-prices/>

³² <https://eprcug.org/eprc-in-the-news/poorer-ugandans-suffer-the-wrath-of-rising-commodity-prices/>

³³ <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/24/686182/>

продуктами харчування країн Африки, та їхня залежність від імпорту базових товарів, є однією з провідних у матеріалах багатьох африканських аналітичних центрів, які напряду під час розгляду цієї тематики після 24.02.2022 р. не згадують Україну чи військову агресію росії проти неї. Разом з тим, можна припустити, що спричинена росією криза поставок зерна, подорожчання енергоносіїв в Європі, в цілому спад економічного зростання, були факторами, що посилили увагу до питань забезпечення країн Африки продовольством.

Висновки

Отже, огляд публікацій аналітичних центрів Підсахарської Африки демонструє різке збільшення уваги до України після повномасштабного вторгнення росії до нашої держави. Такий інтерес спричинений в першу чергу тим, що цей найбільш небезпечний у світі регіон найбільше постраждав від глобальних наслідків російської агресії. До 2014 р. аналітичні центри Субсахарської Африки майже не цікавилися Україною, що в цілому відповідало сферам, масштабам та інтенсивності економічних та політичних відносин з Києвом. Матеріали АЦ присвячувалися переважно темам поставок української зброї та окремим сферам економічного співробітництва, зокрема суднобудуванню.

У період 2014-2022 рр. аналітичні центри Субсахарської Африки почали більше звертати увагу на Україну. Вбачаючи в українсько-російському конфлікті загрози для Європи та потенціал для нової Холодної війни, акцентували, що Африці необхідно уважно слідкувати за його розвитком. Втім Україна в більшості аналітичних матеріалів не була центральною темою, а розглядалася в межах ширших контекстів, наприклад, протистояння США та росії або проблем майбутнього БРІКС. В публікаціях прослідковується вплив російської пропаганди, зокрема в імпліцитному ігноруванні суб'єктності України у війні з РФ та на міжнародній арені в цілому. Деякі африканські аналітики просувають наративи російської пропаганди про начебто внутрішній український конфлікт, «українсько-кримську кризу», «етнічно-російських сепаратистів на сході» тощо. У випадках, коли аналітичні центри прямо посилаються на «Russia Today» і «Голос росії», вплив російського агітпрому на експертне середовище Підсахарської Африки є очевидним.

У 2022 році зростання кількості матеріалів про нашу державу нерідко супроводжувалося зменшенням їх якості через нову хвилю політичної та інформаційної активізації росії у регіоні. Головною тематикою щодо України є погіршення рівня життя та проблеми з продовольством. Однак в цьому контексті війна з росією подекуди розглядається як якесь лихо на кшталт COVID-19, що заважає нормально жити, агресор не засуджується, а причиною бід для Африки є війна і санкції проти РФ. Саму війну ж називають «українською кризою». Показовими та небезпечними є заклики до переговорів, а також ретрансльовані меседжі російської пропаганди про те, що начебто ця війна спричинена внутрішніми проблемами України, які дали старт протистоянню Заходу з РФ. Крім того небезпечною є і прокитайська риторика деяких матеріалів, які зображують у невідомому світлі післявоєнну відбудову України як проблему, що забере від Африки ресурси Заходу для розвитку інфраструктури.

Оскільки Субсахарська Африка продовжує страждати від наслідків російської війни проти України, в регіоні буде зберігатися інтерес до цієї теми. У зв'язку з цим та на фоні активізації російської дипломатії та пропаганди в цих країнах, поживавлення дипломатичних відносин з ними з ініціативи Києва сьогодні є адекватним і необхідним кроком. Адже Підсахарська Африка – це майже півсотні країн, які можуть суттєво впливати на міжнародну підтримку України, зокрема в ООН.

Залежно від рівня демократизації та свободи слова у країнах цього строка-того регіону, аналітичні центри мають різну силу впливу на суспільну думку та рішення влади. Хоча в деяких державах при владі авторитарні проросійські уряди, Україні варто працювати з думкою експертного середовища там, де це можливо. Необхідно просувати проукраїнські наративи на противагу російській пропаганді, вплив якої помітний навіть у роботах аналітиків, які начебто стараються об'єктивно висвітлювати російсько-українську війну, але все-одно вживають по відношенню до неї хибні терміни на кшталт «української кризи». Піддатливість африканських аналітиків до агресивної російської пропаганди може бути зумовленою і їх низьким рівнем експертності в темі України. Адже вона до 2022 р. мало кого цікавила і в регіоні не сформувалося достатньої кількості і якості фахівців, які б зокрема розуміли причини війни з росією та пов'язані з ними адекватні сценарії її закінчення. Замість цих причин, більшість місцевих експертів фокусується в першу чергу на негативних для регіону наслідках російської агресії в Україні й шукають шляхів їх подолання, в корені яких – переговори й зупинення бойових дій. Ті аналітичні центри, які зараз підігрують російському агітпрому могли б просувати правдиві проукраїнські наративи, як дехто з них уже робив раніше. Наприклад, публікація південноафриканського аналітичного центру про Голодомор від 2008 р. є певним маркером ефективності комунікації цієї важливої теми, яка була пріоритетною для тогочасного уряду. Заповнення вакууму експертності на фоні наростаючого інтересу до України в регіоні потребує і ширшого залучення українських аналітиків. Вітчизняним АЦ слід напрацьовувати шляхи до співпраці з африканськими колегами, доносити свій голос зокрема на конференціях та інших заходах на тему України, які вони почали активно організовувати.

Україна в публікаціях
аналітичних центрів
Субсахарської Африки:
російсько-українська війна
та вплив пропаганди рф

Школа
Політичної Аналітики
НаУКМА

School
for Policy Analysis
NaUKMA